228520 ـ صیغه‌های تسبیح و تحمید و تکبیر و تهلیل پس از نمازهای فرض

سوال

ما عادت کرده‌ایم که پس از نماز سی و سه بار تسبیح، به همان تعداد تحمید، و سی و چهار بار تکبیر بگوییم. اما به تازگی خوانده‌ام که می‌توانیم بعد از نماز ظهر، عصر و عشا، ده بار بگوییم: سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله أكبر. صحت این مطلب چقدر است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

ذکر خداوند متعال با تسبیح، تحمید، تکبیر و تهلیل پس از نمازهای واجب، مشروع است و برای آن متن‌های متعددی در سنت وارد شده است:

صورتِ اول:

اینکه پس از هر نماز، سی و سه بار تسبیح الله (سبحان الله) بگوید، و سی و سه بار حمد او (الحمدلله) را بگوید، و سی و سه بار او را تکبیر (الله اکبر) بگوید، و برای کامل شدن صد، بگوید: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير . در این صورت مجموع صد بار می‌شود.

به دلیل روایتی که مسلم (۵۹۷) از ابی‌هریره رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم نقل کرده است که فرمودند: «هر کس پس از هر نماز، سی و سه بار تسبیح الله گوید، و سی و سه بار حمد الله گوید، و سی و سه بار تکبیر الله گوید، که این نود و نه بار می‌شود، و برای تمام شدن صد بگوید: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، گناهانش آمرزیده می‌شود، هرچند مانند کف دریا باشد».

این صورت ممکن است به این شکل باشد که ابتدا سی و سه بار تسبیح، سپس به همان تعداد تحمید، و سپس به همان تعداد تکبیر گفته شود.

و ممکن است به این شکل باشد که همه را با هم جمع کند: «سبحان الله، والحمد لله، والله أكبر»، سپس این عبارت را به صورت همراه با هم سی و سه بار تکرار کند.

بخاری (۸۴۳) ـ با لفظ خود ـ و مسلم (۵۹۵) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده‌اند که گفت: «فقرا نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدند و گفتند: ثروتمندان با اموالشان به درجات والا و نعمت‌های جاویدان دست یافتند، آنان همانند ما نماز می‌خوانند و همانند ما روزه می‌گیرند، در حالی که برتری مالی دارند که با آن حج و عمره به جای می‌آورند و جهاد می‌کنند و صدقه می‌دهند. ایشان فرمودند: «آیا چیزی به شما نگویم که اگر آن را انجام دهید، به [مقام] کسانی که از شما پیشی گرفته‌اند می‌رسید و کسی پس از شما به شما نمی‌رسد، و شما بهترینِ کسانی خواهید بود که در میانشان هستید، مگر کسی که مانند شما عمل کند؟ پس از هر نماز، سی و سه بار تسبیح و تحمید و تکبیر بگویید».

[ابوهریره می‌گوید:] ما میان خود اختلاف کردیم، برخی از ما گفتند: سی و سه بار تسبیح، و سی و سه بار تحمید، و سی و چهار بار تکبیر می‌گوییم. پس نزد ایشان بازگشتم.

ایشان فرمودند: می‌گویی: «سبحان الله، والحمد لله، والله أکبر»، تا اینکه از همهٔ آنها روی هم سی و سه بار بشود».

صورتِ دوم:

اینکه سی و سه بار تسبیح الله گوید، و سی و سه بار حمد او را گوید، و سی و چهار بار تکبیر گوید، که مجموع آن صد بار می‌شود.

به دلیل روایتی که مسلم (۵۹۶) از کعب بن عُجْره رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم نقل کرده است که فرمودند: «ذکرهایی است که پس از نماز گفته می‌شود و گویندهٔ آن ـ یا انجام دهندهٔ آن ـ پس از هر نماز واجب، نومید [و بی‌نصیب] نمی‌شود: سی و سه تسبیح، و سی و سه تحمید، و سی و چهار تکبیر».

صورتِ سوم:

اینکه تسبیح و تحمید و تکبیر و تهلیل را هر کدام بیست و پنج بار بگوید، که مجموع آن صد بار می‌شود.

به دلیل روایتی که نسائی (۱۳۵۰) از زید بن ثابت رضی الله عنه نقل کرده است که گفت: به آنان امر شد که پس از هر نماز سی و سه بار تسبیح، و سی و سه بار تحمید، و سی و چهار بار تکبیر بگویند. پس مردی از انصار در خواب دید که به او گفته شد: آیا رسول الله صلی الله علیه وسلم به شما امر کردند که پس از هر نماز سی و سه بار تسبیح، و سی و سه بار تحمید، و سی و چهار بار تکبیر بگویید؟ گفت: بله. گفت: پس آن را بیست و پنج بار قرار دهید و تهلیل (لا اله الا الله) را نیز در آن بگنجانید. پس چون صبح شد، نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمد و آن را برای ایشان ذکر کرد. ایشان فرمودند: «همینطور انجامش دهید». و آلبانی در «صحیح النسائی» آن را صحیح دانسته است.

صورتِ چهارم:

اینکه ده بار تسبیح الله گوید، و ده بار حمد او را گوید، و ده بار او را تکبیر گوید.

به دلیل روایتی که ابوداود (۵۰۶۵) از عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل کرده است که فرمودند: «دو خصلت یا دو ویژگی است که هیچ بندۀ مسلمانی بر آن مداومت نمی‌کند مگر اینکه وارد بهشت می‌شود؛ آن دو آسان هستند ولی عمل‌کنندگان به آن دو کم هستند: پس از هر نماز، ده بار تسبیح می‌گوید، و ده بار حمد می‌گوید، و ده بار تکبیر می‌گوید، که این بر زبان صد و پنجاه بار، و در ترازوی اعمال هزار و پانصد است.

و هنگامی که به بسترش می‌رود، سی و چهار بار تکبیر، و سی و سه بار تحمید، و سی و سه بار تسبیح می‌گوید، که این بر زبان صد بار، و در ترازوی اعمال هزار است. و رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم که آن را با دستش می‌شمرد. گفتند: ای رسول خدا، چگونه آن دو آسان هستند و عمل‌کنندگان به آن دو کم؟ فرمودند: شیطان نزد یکی از شما در خوابش می‌آید و او را پیش از آنکه اینها را بگوید می‌خواباند، و در نمازش نزد او می‌آید و نیازی را به یادش می‌آورد پیش از آنکه آنها را بگوید». حافظ ابن حجر در تخریج الأذکار (۲/۲۶۷) و آلبانی در الکلم الطیب (۱۱۳) آن را صحیح دانسته‌اند.

این مجموع صورت‌های صحیحی است که به تفصیل وارد شده، و بهتر آن است که میان آنها تنوع ایجاد کند، گاهی این را بگوید و گاهی دیگری را.

شیخ محمد بن عثیمین رحمه الله می‌گوید:

«تسبیح پس از نمازها بر چهار نوع وارد شده است:

۱. سبحان الله ده بار، والحمدلله ده بار، والله اکبر ده بار.

۲. سبحان الله و الحمدلله و الله اکبر سی و سه بار، که مجموعاً نود و نه بار می‌شود، و با «لا إله إلا الله وحده لا شریك له، له الملك وله الحمد وهو علی کل شيء قدیر» ختم می‌شود.

۳. سبحان الله سی و سه بار، والحمدلله سی و سه بار، والله اکبر سی و چهار بار.

۴. سبحان الله و الحمدلله و لا إله إلا الله والله اکبر بیست و پنج بار، که مجموعاً صد بار می‌شود». شرح منظومة أصول الفقه وقواعده (۱۷۶-۱۷۷).

اما آنچه سوال‌کننده ذکر کرده مبنی بر گفتن: «سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله أکبر، ده بار به خصوص پس از نماز ظهر، عصر و عشا»، ما از سنت چیزی که بر آن دلالت کند نمی‌دانیم، بلکه آنچه در سنت وارد شده این است که این ذکر بیست و پنج بار گفته می‌شود، و پس از تمام نمازهای واجب گفته می‌شود و مخصوص ظهر و عصر و عشا نیست.

والله أعلم.